Москаленко О. М.
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
д. е. н., доц., професор кафедри політичної економії

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ

Вступ. Цифрова економіка як форма існування сучасної економіки, або принаймні її суттєвої частки в структурі ВНП розвинених країн, є новим етапом розвитку інформаційної економіки. Рефлексія наукою цифрової економіки як характерного типу економіки, що стала домінувати на початку XXI ст., здійснюється в методологічних координатах теорії інформаційної економіки. Становлення ж теорії інформаційної економіки як нової наукової парадигми розвитку економіки і суспільства почалося ще з 1960-х рр. і набуло подальшого свого розвитку в 1970–90-х рр. Одними з перших досліджень трансформації ролі інформації та знань в економіці та суспільстві, їх впливові на характер праці і технологічний спосіб виробництва були праці Дж. Стіглера, Ф. Махлупа, М. Пората, Н. Реймерса. Перші наукові дослідження проводились на прикладі статистики економіки США. Так виникли теоретичні напрями «економічна теорія інформації», «інформаційна економіка», «індустрія знань».

Міждисциплінарність феномену інформаційної економіки, цифрової економіки на сучасному етапі зокрема, підтверджується паралельним включенням у процес їх дослідження не тільки економістів, а й учених-соціологів, які розвинули суміжні концепції, соціальні конструкти суспільства, а саме: «мережеве суспільство», «дротове суспільство» «постіндустріальне суспільство», «телематичне суспільство», «постфордизм», «постмодернізм», «економіка знань», «індустрія знань», «інформаціональна економіка». Важливо згадати таких учених, як Дж. Барнсон, Т. Стоуньєр, Е. Тоффлер, Д. Белл, Дж. Стігліц, Б. Веллман, Дж. Мартін, М. Кастельс, Ф. Уебстер, С. Брейтен, Я. Ван Дайн. Українська наукова школа теорії інформаційної економіки представлена працями А. Чухно, А. Гриценка, Ю. Бажала, А. Маслова та ін.

Постановка проблеми. Разом з тим *існує нагальна потреба, вимога часу, подальшого наукового обґрунтування* сутності, змісту та зростаючої ролі інтегральної форми інформаційної економіки – цифрової інформаційної економіки та цифрового суспільства. Також, по-перше, принципів, умов і засад, на яких вона функціонує; по-друге, оперативних завдань і стратегічних цілей, які стоять перед урядами і, відповідно, характером і змістом економічної політики в цифровій економіці; по-третє, наукової оцінки переваг і ризиків, які несе в собі цифровізація економіки для суспільства і ринку праці; по-четверте, способів і умов інтеграції країни не тільки в цифрову економіку як абстрактну сферу і реальний домінуючий сектор, а, власне, інтеграції в глобальну політику спільного вирішення проблем, пов'язаних із цифровою економікою на глобальному рівні, політику спільного майбутнього людства.

Концептуальні пропозиції щодо вирішення поставленої автором проблеми. Цифрова економіка вважається акселератором соціально-економічного розвитку в глобальній економіці. За оцінками експертів, частка такого типу економіки постійно зростає в структурі економік розвинених країн та спроможна стимулювати значне підвищення ВВП країни. Наприклад, за даними Всесвітнього економічного форуму, у 2015 році частка цифрової економіки у світовій економіці перевищила 20 % і продовжує стрімко зростати. Серед країн-лідерів цифрової економіки можна виділити Естонію, Ірландію, Швецію, Ізраїль, Німеччину та Великобританію. Безпосередній ефект від комплексного розвитку цифрової економіки та цифрової інфраструктури становить 20 % ВВП протягом п'яти років. Важливо, що ROI інвестицій в цифрову трансформацію сягає 500 % [1].

Головна проблема цифрової трансформації країн – це відставання держави в прийнятті необхідних законодавчих ініціатив і рішень, які б стимулювали розвиток цифрової економіки. Зазвичай бізнес виявляється динамічнішим у процесі переходу на «цифру», як інтуїтивно, так і реально відчуваючи переходи між минулими, сьогоднішніми і майбутніми глобальними мегатрендами, що визначатимуть глобальний економічний ландшафт, таким чином, відповідно, і перспективи прикладання вільного капіталу.

Уточнимо сутність цифрової економіки. Учені та експертне середовище зазначають, що «цифрова економіка – це будь-яка діяльність, пов'язана з інформаційними технологіями. І в даному

разі важливо розділити терміни: цифрова економіка і ІТ-сфера. Адже йдеться не про розвиток ІТ-компаній, а про споживання послуг чи товарів, які вони надають – онлайн-торгівля, електронне врядування тощо – з використанням цифрових інформаційних технологій». Водночас, «цифрова економіка – це економіка віртуальних світів» [1]. Її головним простором стала мережа Інтернет, а цифрова економіка орієнтується на споживача: відкриті Інтенет-платформи, торговельні майданчики, соціальні мережі, он-лайн медицина створили можливість для економіки на вимогу (on-demand economy).

Нині Україні потрібно зробити «цифровий стрибок» у ключових сферах економіки. Шанси для цього є. На принципах політики випереджального розвитку важливо швидко перейти на новий рівень розвитку в домінуючих в економіці секторах, минаючи проміжні стадії, почавши використовувати відразу сучасні системи (кібер-фізичні системи). Це можливо зробити, минаючи кілька поколінь техніки і технологій. Сучасні технології не потрібно створювати з «нуля». Є можливості для їх реплікації, імітації тощо. Існує ризикне своєчасного вписування в мегатренди глобальної економіки, в міжнародні технологічні ланцюги. Детальніше, цей ризик полягає в тому, що «Україна або відстане на все життя від світу, або інтегрується в загальний тренд» [1].

З уведенням цифрової економіки вітчизняні підприємства отримають шанс стати конкурентоспроможнішими на міжнародних ринках. З числа першочергових пріоритетів – це розвиток цифрової інфраструктури, як твердої, так і м’якої. Однак не потрібно забувати і про транспортну інфраструктуру, яка в Україні знаходиться вкрай незадовільному статі. Чи може мова йти про розвиток цифрової інфраструктури, наприклад, із сучасним залізничним швидкісним транспортом (350 км/год), якщо стан залізниці вкрай незадовільний, а якість автомобільних доріг одна з найгірших у світі? Отже, стверджуємо, що інтеграція вітчизняних підприємств у глобальну економіку без цифрових технологій вже неможлива

Певні кроки в Україні вже зроблені. Прийнято Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. [2], та Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р) [3]. Уряд

усвідомлює потреби українського бізнесу та потреби потенційних інституціональних інвесторів. Однак стимулів, таких як податкові і митні пільги, пільгові кредити, в тому числі експорті, не запроваджується. Показовим є те, що у вищезазначених Концепціях, кінцевою метою цифровізації України є підвищення добробуту і рівня життя її громадян. Питання за малим – правдива реалізація задекларованого. Ця «дорожня карта» цифрової трансформації поки що оцінюється експертами як декларативна. Очікування бізнес-середовища і населення були та є значно більшими. Окремим важливим напрямом є розвиток цифрової грамотності населення, формування цифрової зрілості та емоційного інтелекту.

Світ не стоїть на місці, і всі процеси, що відбуваються в ньому, динамізуються та ускладнюються. Глобальними цифровими трендами, що вказують на стратегічні напрями подолання сучасних викликів, стають (до 2025 року): технології імплантів, штучний інтелект, робототехніка, блокчейн та криптовалюти, 3D-друк, розподілені обчислення, самокеровані машини, економіка спільного користування, нові технології в енергетиці. І формування «криптоекономіки» як парадигми з конкретним типом методології фінансової системи, що ґрунтується на технології blockchain, цінностях фінансової децентралізації, економічної свободи учасників ком'юніті, переконаннях про великий потенціал і дохідність криптовалют, захищеності фінансових активів, вірі в них – стає великим викликом для усталеної (хоча й деструктивної) монетарної системи України. У цьому контексті потрібні нові державницькі управлінські рішення.

Викликом і ризиком курсу на цифрову економіку стає також вплив на соціальну сферу, де можливе соціальне розшарування внаслідок трансформації ринку праці, роботизації виробництва, де не буде потрібна людина. Це скоріш за все, за оцінками Президента Всесвітнього економічного форуму Клауса Шваба, призведе до зниження цінності низько- і середньокваліфікованої праці, що може підірвати матеріальний статок середнього класу. Це, своєю чергою, обмежує можливості його представників для вкладення у власний капітал. Без розвитку людського капіталу для людини створюються височенні бар'єри для входження на ринок висококваліфікованої праці, в результаті чого праця

погано оплачується, а людина позбавлена можливості це виправити [4].

Впровадження авторських інноваційних ідей. Цифрова економіка є сучасною формою існування інформаційної економіки на технологічному та ідеологічному базисі Четвертої індустріальної революції. Особливо важливим, на наш погляд, є розуміння філософії «Індустрії 4.0», яка полягає в тому, що її потенціал, результати і вплив зводиться до людей та їх цінностей. Ринкова економіка, яка ґрунтується на неоліберальних принципах, точніше концепції «переможець отримує все», несе в собі ризики для демократизації, може викликати соціальні конфлікти, що витікають з втрати робочих місць середнім класом. За цих умов уряди країн повинні спільно вирішувати проблеми такого характеру. «Ми повинні формувати майбутнє, яке працює на всіх нас, поставивши людей пере усім і надаючи їм повноваження. У своїй найбільш песимістичній, дегуманізованій формі, «індустрія 4,0» може з кількох сторін сильно вдарити по економікам більшості країн світу, а може стати найкращим періодом розквіту в історії людства. Було б не зайвим розробити глобальний погляд на те, як технологія впливає на життя та змінює наше економічне, соціальне, культурне середовище для кращого розуміння всіма потенційних вигод та загроз від революції». – емоційно наголошує Клаус Шваб [4].

Література

1. Україна переходить на «цифрову економіку». Що це означає АНАЛІТИКА 21.01.2018. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua /rubric-society/2385945-ukraina-perehodit-na-cifrovu-ekonomiku-so-ce-oznacae.html.
2. Концепція розвитку електронного урядування в Україні: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/649-2017- %D1 %80.
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р.
4. Шваб, Клаус. Четвертая промышленная революция : перевод с английского / Клаус Шваб. – Москва : Издательство «Э», 2018. – 208 с. : ил. – (Top Business Awards).